

Arkeologisk schaktövervakning

HOLMGATAN

vid ledningsgrävning i stadslager RAÄ 68 i
Falun stad och kommun, Dalarna

Arkeologisk rapport 2014:3

Britt-Marie Hägerman

Arkeologisk schaktövervakning

HOLMGATAN

vid ledningsgrävning i stadslager RAÄ 68 i
Falun stad och kommun, Dalarna

Britt-Marie Hägerman

Dalarnas museum
Arkeologisk rapport 2014:3

Renritning: Britt-Marie Hägerman

Form: Eva Carlsson

Framsida: Schaktet längst i sydöst, utanför parkeringshuset Bergsskolan. Fotograferat mot sydöst. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

Rapporten kan beställas från Dalarnas museum, Box 22, 791 21 FALUN
tfn 023-76 55 00, fax 023-283 58, e-post info@dalarnasmuseum.se

© Lantmäteriet i2012/1270

© Dalarnas museum 2014
Tryck: Dalarnas museum, Falun, 2014
ISSN 1400-8815

Innehåll

Inledning	5
Syfte.....	6
Metod.....	6
Kunskapsläge.....	6
Resultat	7
Måluppfyllelse.....	9
Sammanfattning	10
Referenser.....	10
Arkiv	10
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Figurförteckning.....	12

Inledning

I samband med grävning för fjärrvärme/fjärrkyla i Holmgatan, Falun, genomförde Dalarnas museum en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i enlighet med länsstyrelsens beslut, dnr 431-9967-2013 (figur 1). Det planerade arbetsföretaget berörde Falu stadslager, registrerat som Falun 68:1 i FMIS. Schaktningsövervakningen genomfördes i november 2013. Uppdragsgivare var Falu Energi & Vatten AB. Arkeolog på plats var Britt-Marie Hägerman.

Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan med undersökningsområdet markerat med ett rött kryss. Skala 1:10 000.

Syfte

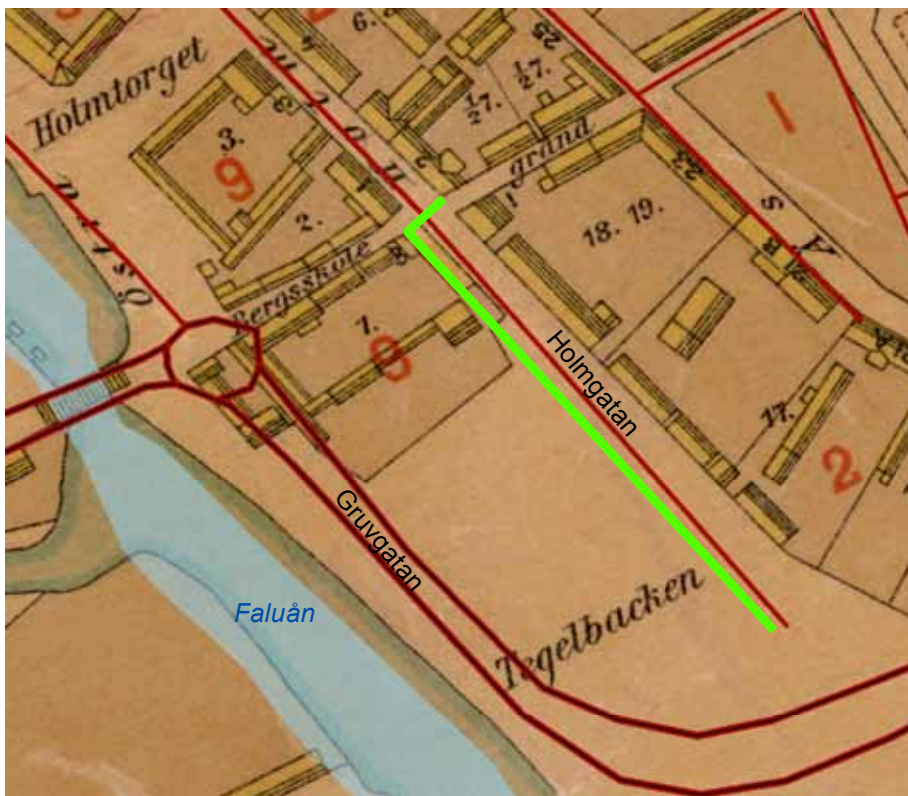
Syftet med den arkeologiska förundersökningen i form av schaktningsövervakning var att närmare klargöra fornlämningsförhållandena inom de ytor där schaktningen utfördes. Den skulle också bilda underlag för beräkning och omfattning av en eventuell särskild arkeologisk undersökning i samband med tillåtighetsprövning enligt 2 kap 12§ KML.

Metod

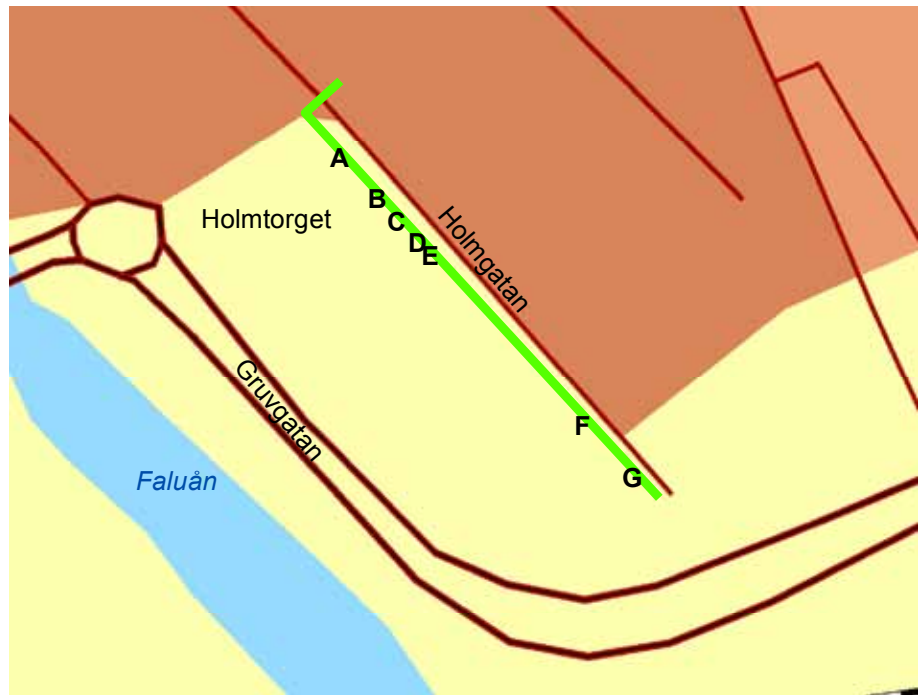
Schaktväggarna och schaktbotten besiktigades av en arkeolog efter att schaktet grävts på djupet. Schaktet beskrevs skriftligt, fotograferades samt mättes in manuellt utifrån befintliga hus.

Kunskapsläge

Området i nuvarande Falu centrum var från början sankt och ån var betydligt bredare än idag (Persson 2012). Området hade en deltaliknande karaktär vilket bland andra namnet Holmgatan vittnar om. Under 1600-talets första hälft började man fylla ut sankmarkerna närmast ån med slagg. År 1815 (LMV U9-1:10) var endast området nordväst om Holmgatan utfyllt och bebyggt (Sahlström 1961). På Skarins karta från 1886 hade hela området fyllts ut och benämndes Tegelbacken (figur 2). Längst i norr mot Bergsskolegränd fanns två gårdar med trähusbebyggelse. De försvinner senare och området används i modern tid som bussterminal, parkeringsplats och torg.

Figur 2. Skarins karta över Falu stad från 1886 rektifierad mot dagens fastighetskarta. De gula husen var byggda av trä. Schaktet markerat med grönt. Dalarnas museums arkiv.

Figur 3. Utdrag ur fastighetskartan med schaktet markerat med grönt. Hela området innefattas i RAÄ Falun 68:1. Skala 1:1 000.

Resultat

Det aktuella schaktet var cirka 160 meter långt, 2–2,4 meter brett och 1,2 meter djupt (figur 3).

Schaktet började vid Bergslagsgränd med ett 4x3 meter stort och 1,5 meter djupt schakt. Där fanns fjärrvärmerör och flera ledningar. Hela schaktet bestod av sand- och grusfyllning.

Figur 4. Schaktet vid Bergsskolegränd med startgropen i bakgrunden. Fotograferat mot nordöst. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

Schaktet fortsatte åt sydväst 13 meter; 2 meter brett och 1,2 meter djupt. Flera ledningar korsade schaktet. Enstaka mindre lager med slagg och tegel låg cirka 0,8 meter under asfalten, 0,5–2 meter långa och cirka 0,2 meter tjocka. Annars var det enbart sand och sten i fyllningen. I östra schaktväggen under ledningar fanns ett cirka 1 meter stort område med stenar, 0,2–0,4 meter stora. I västra schaktväggen fanns

Figur 5. Nordöstra schaktväggen med ledningar och avsliten stock, utanför Åhléns. Fotograferat mot norr. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

ett slagglager med krossad slagg, 0,2 meter under asfalten (figur 4).

Schaktet vinklade 90 grader åt sydsydöst och fortsatte med samma fyllning; grus och sand. Vid norra schaktväggen låg det slagg i botten. 13 meter åt sydsydöst (A) låg det ledningar i cementrör som följde med schaktet ett tiotal meter samt en korsande teleledning i rör. Efter teleledningen fanns ett lager med slagg och tegel, 0,8 meter under asfalten och till botten av schaktet. Vid trottoarkanten fanns flera korsande ledningar (SV-NÖ).

28 meter sydsydöst från vinkeln (B): i nordöstra schaktväggen stack en stock fram, 0,7 meter under markytan. Stocken, 0,25 meter i diameter, var "avsliten" vid schaktväggen och låg i ett grus- och stenlager, stenarna var 0,05–0,1 meter stora (figur 5).

36 meter sydsydöst (C): 0–0,4 meter under asfalten låg ett lager med grus och sand. Därunder fanns ett slagglager, cirka 0,4 meter tjockt och 3 meter långt. Under det fanns ett sand- och lerlager, 0,15 meter tjockt. Därunder syntes slagg.

44 meter sydsydöst, mitt emot Hemköps ingång (D): direkt under asfalten fanns ett 0,8 meter tjockt och 2 meter långt lager med slagg. Under det fanns ett 0,1 meter tjockt ler- och tegellager. Därunder låg slagg.

49 meter sydsydöst (E): 0,1 meter under asfalten fanns ett slagglager, 0,6 meter tjockt och 2 meter långt. Under låg ett 0,3 meter tjockt sand- och lerlager med krossat tegel. Därunder fanns slagg.

35 meter nordväst, räknat från schaktets södra ände fanns grus och slagg (F). 1 meter under markytan syntes, längs en 23 meter lång sträcka, ett lager med mörkgrå lera med inslag av slagg- och tegelkross, 0,1 meter tjockt. Det var framförallt synligt i den norra schaktväggen. Därunder fanns ett 0,1 meter tjockt lager med beige lera med grus och småsten, > 0,1 meter stora. Underst syntes fyllmaterial bestående av sten, tegel och slagg (figur 6).

11 meter nordväst från schaktets södra ände (G) fanns under markytan grus och sand. 0,5 meter under markytan låg ett slagglager, cirka 0,6 meter tjockt. Under det fanns sand och sten, < 0,1 meter stora. I botten låg tegelkross. Annars var det enbart grus i fyllningen.

Figur 6. Sydsydvästra schaktoäggen i södra delen av schaktet, utanför parkeringshuset Bergsskolan. Profilen visar bland annat de två lerlagren. Fotograferat mot sydsydväst. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

Sammanfattningsvis berörde schaktet enbart utfyllningsmassor av olika slag. I schaktets botten, 1,2 meter under markytan, fanns främst slagg. Ofta fanns ytterligare ett slagglager, 0,4–0,6 meter tjockt, ovanför. Mellan slagglagren syntes ibland ett cirka 0,1 meter tjockt lerlager.

Området ska utifrån äldre kartmaterial ha fyllts ut under 1800-talet, undantaget norra delen som fyllts ut tidigare. Materialet i schaktet bestod främst av sand och grus, men var stört av många ledningsschakt. Det enda spåret av någon konstruktion var stocken i norra delen av schaktet (B). Sträckan (A–E) berör den äldst delen av utfyllnaden.

Schaktet grävdes inte ner i naturlig mark. Arkeologiska lämningar kan fortfarande finnas såväl under som utanför det aktuella schaktets begränsningar. Därför bör även eventuella framtida markarbeten i området övervakas av arkeologisk expertis.

Måluppfyllelse

Följande mål uppfylldes inom ramen för förundersökningen:

- Kunskapen om fornlämningen har fördjupats.
- Fornlämningens innehåll och fördelning inom området har klargjorts.
- Bevaringsförhållandena har kunnat bedömas.
- Fornlämningens vetenskapliga potential har värderats.

Sammanfattning

I samband med grävning för fjärrvärme/fjärrkyla i Holmgatan, Falun, genomförde Dalarnas museum en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i enlighet med länsstyrelsens beslut. Det planerade arbetsföretaget berörde Falu stadslager, Falun 68:1.

Schaktet var cirka 160 meter långt, 2 meter brett och 1,2 meter djupt. Till största delen följde schaktet Holmgatans (NV-SÖ) västra sida. Det uppgrävda materialet bestod till största delen av slagg varvat med gruslager. Området har kallats för Tegelbacken och Gamla kajen och fylldes ut utifrån kartmaterialet någon gång mellan 1815 och 1889, undantaget norra delen som fyllts ut tidigare.

Dalarnas museum förordar inga ytterligare arkeologiska insatser för det aktuella arbetsföretaget. Äldre lager och/eller konstruktioner kan fortfarande finnas såväl under som utanför det aktuella schaktets utbredning varför även eventuella framtida markarbeten i området bör övervakas av arkeologisk expertis.

Referenser

- Persson, Mats. 2012. *Husen berättar*. Bevarandeplan för Falu innerstad 2012. Falun.
Sahlström, Nils. 1961. *Stadsplaner och stadsbild i Falun 1628–1850*. Falun.

Arkiv

- FMIS, Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem, www.fmis.raa.se.
LMV, Lantmäteriet, Arkivsök, www.lantmateriet.se.
Lantmäteristyrelsens arkiv. Akt U9-1:10. Kopparbergs län, Falun stad. Avmätning. 1815.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-9967-2013
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2013-10-24
Ekonomiskt kartblad:	13F 4i Falun
Socken:	Falu stad
Fornlämning, RAÄ nr:	Falun 68:1
Fastighet:	Holmgatan
Koordinater, SV (RT 90, 2,5 gon V):	X 6720848, Y 1490618
Höjd (RH 70):	110 meter över havet
Inmätning:	Manuell
Uppdragsgivare:	Falu Energi & Vatten AB
Utförandetid:	25 oktober–1 november 2013
Schaktlängd:	160 meter
Fälttid:	8 timmar
DM projektnummer:	1532
DM diarienummer:	143/13
Arkeologisk personal:	Britt-Marie Hägerman
Fältarbetsledare:	Britt-Marie Hägerman
Projektansvarig:	Eva Carlsson

Dokumentationsmaterialet bestående av 38 digitala foton förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Figurförteckning

- Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan med undersökningsområdet markerat med ett rött kryss. Skala 1:10 000.
- Figur 2. Skarins karta över Falu stad från 1886 rektifierad mot dagens fastighetskarta. De gula husen var byggda av trä. Schaktet markerat med grönt. Dalarnas museums arkiv.
- Figur 3. Utdrag ur fastighetskartan med schaktet markerat med grönt. Hela området innefattas i RAÅ Falun 68:1. Skala 1:1 000.
- Figur 4. Schaktet vid Bergsskolegränd med startgropen i bakgrunden. Fotograferat mot nordöst. Fotograf Britt-Marie Hägerman.
- Figur 5. Nordöstra schaktväggen med ledningar och avsliten stock, utanför Åhléns. Fotograferat mot norr. Fotograf Britt-Marie Hägerman.
- Figur 6. Sydsydvästra schaktväggen i södra delen av schaktet, utanför parkeringshuset Bergsskolan. Profilen visar bland annat de två lerlagren. Fotograferat mot sydsydväst. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

Dalarnas museum

Postadress

Box 22, 791 21 Falun

Besöksadress

Stigaregatan 2-4, Falun

Tel 023-76 55 00

info@dalarnasmuseum.se

www.dalarnasmuseum.se